

A KÖRNYEZETI POLITIKA TERÜLETI-, TELEPÜLÉSI SAJÁTOSSÁGAI¹

Varjú Viktor

Bevezetés

A környezetvédelem komplex értelmében a 20. század második felének terméke, amely a tudományos publikációkban is csak az 1970-es évektől vált széleskörűvé. A környezeti politika már az 1930-as évek elején aktívan megjelenik a városépítésben, a városrendezésben, a városfejlesztési politikában.

Az urbanizációs ciklus városrobbanást követő második szakasza, a relatív dekoncentráció időszakában a városnövekedés lefékeződve, de tovább tartott, az elővárosok gyorsan gyarapodtak (Enyedi Gy. 1984). Ekkor, és az ezt követő szakaszokban a városi társadalmi struktúra átrendeződése környezeti és szociológiai problémákkal járt együtt. Ezek a problémák azonban területileg eltérően jelentek meg.

Jelen tanulmány azt elemzi, hogy a környezeti politika, a környezetpolitikához való viszonyulás hogyan jelenik meg az egyes területi, települési szinteken. Az elemzés alapja a TÁMOP 4KKI kutatása, ahol a hazai települési önkormányzatokat kérdeztük meg, hogy feltérképezzük a magyar környezeti politika sajátosságait. A tanulmány a települések környezetvédelemhez való viszonyát elemzi a Dél-Dunántúltra fókuszálva, azonban az országon belüli területi összehasonlítások az eredmények jobb értelmezhetőségét segítik. A magyarországi települési önkormányzatok kérdőíves megkérdezésén alapuló kutatás eredményeit összehasonlítottuk egy 2008-ban a szerző által végzett települési kutatással, így lehetőség volt az időbeni változások nyomon követésére is.

A környezetvédelem hangsúlyossá válása a települési önkormányzatokat is számtalan kihívás elé állította. Figyelembe kell venniük, hogy „a település kulturális képződmény, de fizikai alapjait, létezését és fejlődésének bizonyos feltételeit a természeti környezet, annak erőforrásai határozzák meg.” (Hajnal K. 2006, 7.o.) E mellett, és részben ebből kifolyólag jogszabályi kötelezettségeknek (pl. települési környezetvédelmi program készítése (az 1995. évi LIII. a környezetvédelem általános szabályairól szóló törvény alapján), mind pedig társadalmi és gazdasági „kényszereknek” (pl. élhető település biztosítása a la-

¹ A cikk a TÁMOP-4.2.1. B-10/2/KONV-2010-0002 számú A Dél-Dunántúli régió egyetemi versenyképességének fejlesztése című kutatás keretében készült.

kosságnak, kontrollált hulladékgazdálkodás, olcsó, részben függetlenített megújuló energiaforrások használata) meg kell felelniük. Vajon sikeresen hajtották végre ezeket a feladatokat a települések? Mely települések, hogyan, milyen eszközöket használva indultak el a fenntartható fejlődés útján? Elindultak-e egyáltalán, vagy csak a jogszabályi követelményeknek való megfelelés hajtja őket valamilyen „zöld irányba”? Jelen tanulmány az empirikus kutatás eredményeit felhasználva ezekre a kérdésekre próbál meg választ találni.

A környezeti politika fejlődése

Bár sokan a magyar környezeti politika, illetve környezetvédelem ősi, előd törvényének Könyves Kálmánnak a halászó vizek védelméről szóló törvényét említik, ennek nem környezetvédelmi oka volt, hanem a királyi hatalom gazdasági megerősítését szolgálta. Az első, környezetvédelminek tekinthető szabályozás III. Károly 1729. évi dekrétum 22. cikkelye „A vadászat és madarászat szabályozásáról”, amely vadászati tilalmi időket határozott meg a vadállomány fenntartása céljából. De ide sorolható már a 1790. évi LVII. törvénycikk „Az erdők pusztításának megakadályozásáról” (Kilényi G. 1978).

Magyarországon a 19. század végén alkották meg az első természet- valamint környezetvédelemmel kapcsolatos modern törvényeket. Az 1879-ben az erdővédelemről szóló törvényt 1935-ben egészítették ki a természet szélesebb körű megóvása érdekében. Az első lépések részben a folyószabályozáshoz köthető vízjogról szóló 1885. évi XXIII. tc. és a halászatról szóló 1888. évi XIX. tc. szabályzások voltak.

A magyar jogi szakirodalomban a környezetvédelem fogalma első ízben 1971-ben, a tételes jogban pedig egy évvel később bukkant fel. Ezt követően felgyorsult a jogalkotás. 1972-ben a környezetvédelem bekerült országos szintű célprogramként (1012/1972/IV.27 MT) az országos távlati tudományos kutatási tervbe. 1973-ban az Országgyűlés előtt javaslat hangozott el törvénytervezet kidolgozására, egy évvel később már a társadalmi vitája zajlott. 1974-ben létrehozták az Országos Környezetvédelmi Tanácsot, majd 1976. évi II. tv. az emberi környezet védelméről megalkotott törvénnyel (Kilényi G.–Tamás A. (szerk.) 1980), melyet azóta hatályon kívül helyeztek, és helyét átvette az 1995. évi LIII. törvény.

Magyarországon a környezetvédelem kormányzati feladatait – minisztériumok és főhatóságok bevonásával – az 1977-ben létesült Országos Környezet- és Természetvédelmi Hivatal látta el 1987. végéig. 1988. január 1-én alakult meg a Környezetvédelmi és Vízgazdálkodási Minisztérium (Tatai Z. 1988), amely azóta több névváltozáson és feladatkör-módosításon átesve, ma a Vidékfejlesztési Minisztériumba tagozódva felügyeli, és irányítja közvetlenül és közvetve

(országos és regionális hatóságain keresztül) a természetvédelmet és a környezetvédelmet.

Az 1980-as évek végén egyre erősödő környezetvédelmi, tudományos megfontolások mellett egyre erősebb szerephez jutottak a környezetvédelmi társadalmi mozgalmak, melyek Magyarországon nem csak az államszocialista rendszert támadták, hanem a közgondolkodásba kívánták bevinni az ökológiai szempontokat. Kezdetben a problémák jellemzően helyi szinten jelentek meg. Volt, ahol hasonló környezeti konfliktus a lakosságból több (pl. Ajka), volt ahol kevesebb (pl. Százhalombatta) ellenérzést és nyilvánosságot váltott ki. Az államszocializmus időszakában azonban ezek a társadalmi cselekvések jellemzően csak lokálisan és csak kis mértékben az országos kommunikációs csatornáknak jelentek meg.

A rendszerváltozást követően javultak a környezetvédelem szervezeti, intézményesült, valamint civil keretfeltételei és rendszerei, az 1990-es években a környezetvédelem és problematikája egyértelműen visszaszorult (Szirmai V. 1999). Ennek oka a társadalmi-gazdasági átalakulás volt. Az egyéni jövedelmi, egzisztenciális állapotban bekövetkezett változások elirányították a figyelmet a társadalom számára fontos környezeti kérdésektől. Másik oldalról az 1980-as évek közepétől felgyorsuló nagyipari hanyatlás a szennyezések csökkenésével is együtt járt, így a környezeti kérdések részben „megoldódtak”.

A rendszerváltozást követően az 1990-es években politikai szinten egyre fontosabbá vált a környezetpolitika. A környezetvédelmi szakma is aktív részese volt a nemzetközi környezetvédelem erősödésének. Amellett, hogy Magyarország szakmapolitikai szinten képviseltette magát a nemzetközi környezetügyi csúcstalálkozókon, Láng István akadémikus aktív részese volt a Brundtland Bizottságnak is.

A magyar környezetpolitika dinamikájában a 2000-es években változás következett be, amelyben szerepet játszott egyrészt a nemzetközi szervezetek magyarországi megerősödése (pl. Greenpeace), valamint a társadalmi szereplők intézményesítése (Glied V. 2008). A környezetpolitika kardinális társadalmi kérdéssé vált. Ennek legfőbb oka, hogy a környezeti problémák „elaprózódtak”. A nagyipar és a kollektív mezőgazdaság átalakulásával, az ipari technológiák javulásával már nem a vállalati, hanem a lakossági szektor vált a legnagyobb szennyezővé. A hazai fogyasztói társadalom kialakulásával a problémákat már csak széles társadalmi összefogással lehet orvosolni.

Követve a 2000-es évek nemzetközi környezeti politikáját, Magyarországon is kulcskérdéssé vált a klímaváltozás, valamint az energiateljesítmény és energiateljesítmény. 2003-ban az MTA és a Környezetvédelmi- és Vízügyi Minisztérium (KvVM) anyagi közreműködésével útnak indult a VAHAVA-projekt, amely a klímaváltozás Magyarországon várható irányait, valamint az egyes ágazatokra és szakterületekre valószínűsíthető hatásokat kutatta. A projekt fi-

nanszírozásának lejártát követően a kezdeményezés nem halt el, hanem önkéntes alapon, szélesebb szakmai-társadalmi bázison tovább folyt².

Az Európai Tanács 2001. június 15–16-i ülésén Göteborgban hagyta jóvá a Bizottság Lisszaboni Stratégiájának környezeti pillért erősítő (vagy inkább létrehozó) stratégiáját („Fenntartható fejlődés Európában egy jobb világért: az Európai Unió fenntartható fejlődési stratégiája”). A dokumentum a foglalkoztatási, valamint gazdasági reformot és társadalmi kohéziót elősegítő Lisszaboni Folyamat elveit egészíti ki egy harmadik, környezeti dimenzióval. Olyan gazdaságpolitikai irányelveket határoztak meg, amelyek fenntartják a növekedést (sic.) és elősegítik a strukturális reformokat. A stratégia hosszú távú célkitűzései között szerepel az éghajlatváltozás elleni küzdelem és a tiszta energiaforrások felhasználásának növelése, a közegészséget rontó problémák kezelése, nagyobb társadalmi felelősségtudat elérése a természeti erőforrások kezelésében és a biológiai sokféleség megőrzése érdekében, valamint a közlekedés, szállítás és földhasználat környezetbarát fejlesztése³. A *Lisszaboni Stratégia felülvizsgálatok* az Európai Unió arra a következtetésre jutott, hogy a Lisszaboni Célkitűzések iránt tanúsított szélesebb körű elkötelezettségre van szükség **helyi szinten**, ideértve a regionális és helyi résztvevőket, valamint a szociális partnereket is.

„A fenntartható európai városok Lipcsei Chartáját” Lipcsében, a 2007. május 24–25-i, az Európai Bizottság által szervezett városfejlesztésről és területi kohézióról szóló informális miniszteri találkozó alkalmával fogadták el a tagországok területrendezésért felelős miniszterei (a Területi Agendával együtt). A dokumentum kulcselemei a demográfiai, a társadalmi kirekesztődés, valamint a környezeti problémák köré szerveződnek, és maga a dokumentum két fő prioritást határoz meg. Ezek az integrált városfejlesztési politika hangsúlyozása, valamint a hátrányos helyzetű városrészek kiemelt helyen való kezelése. Az integrált városfejlesztési politika prioritásában cselekvési stratégiaként megfogalmazásra kerültek a kiváló minőségű közterületek létrehozásának kívánalma, az infrastrukturális hálózatok modernizálásának és az energiahatékonyság növelésének igénye, valamint a proaktív innovációs és oktatási politikák hangsúlyozása. A hátrányos helyzetű városrészekre koncentrált prioritás cselekvési stratégiai szintén a fizikai környezet fejlesztésére, a helyi gazdaság és a helyi munkaerőpiaci politika erősítésére, a proaktív oktatási és képzési politikára (kiemelve a fiatal generációkat), valamint a hatékony és megfizethető városi közlekedésre (tömegközlekedés, gyalogos és kerékpáros közlekedés) koncentráll⁴.

Mára a településeknek számtalan uniós és hazai környezetpolitikai törekvést és stratégiát kell követnie. A hatékony környezetpolitika érvényesítésének

² <http://www.vahavahalozat.hu/>

³ *Göteborgi stratégia* (szócikk) – készítette: Koncz G. [online] http://wiki.rkk.hu/index.php/G%C3%B6teborgi_strat%C3%A9gia [cit.2009.10.05.].

⁴ *Lipcsei Charta...* (2007).

alapvető feltétele a környezetállapot javítását szolgáló, különböző területi lehatárolással bíró komplex környezetvédelmi programok kidolgozása, amely segít meghatározni a reálisan elérhető célállapotokat (Fodor I. 2001, p. 365.). A felülről jövő környezetpolitikai stratégiák hangsúlyossá válása a települési önkormányzatokat is számtalan kihívás elé állította és ez az endogén, tudatos környezetvédelmi törekvések fölé kerekedett. Az önkormányzatoknak – egyéb közfeladatok ellátása mellett – a gazdaságfejlesztés tekintetében is egyre nehezebb a helyzete. A finanszírozási struktúra anomáliája és változása, a tervezés elégtelensége, a nem hatékony forrásfelhasználás közvetett módon kihat az önkormányzat nem megfelelő gazdaságfejlesztő hatására (Mezei C. 2008). Ezen túl a nemzetközi gazdasági környezet, a hazai vállalkozások egyre nehezebb helyzete sem kedvez a helyi gazdaság fejlesztésének, amely más helyről is erőforrásokat von el. A hátrányok hatásai megmutatkoznak az önkormányzatok környezetvédelemmel kapcsolatos tevékenységeiben is, hiszen hipotézisünk szerint a környezetvédelem, az önkormányzatok környezeti politikája a gazdasági és társadalmi kérdések mögé szorul. Jelen tanulmány azt mutatja be, hogy milyen sajátosságok figyelhetők meg területi- és települési szinten az egyes önkormányzatok környezeti politikához való viszonyulásában.

A kutatás módszertana

Kutatásunk során a teljes reprezentativitásra törekedve célunk volt az, hogy ne csak a Dél-Dunántúlt⁵, hanem a teljes országot fedjük le, lehetőséget biztosítva így arra, hogy összehasonlítsuk a régiót az országos adatokkal. Ennek megfelelően egy online, önkitöltős kérdőívet küldtünk ki a magyar települési önkormányzatoknak kétszeri megkereséssel 2012. április és május hónapokban. A kérdőívek kitöltésére vonatkozó online linket összesen 4584 e-mail címre küldtük ki. Az e-mail cím tartalmazza mind a magyarországi 3153 (2012) települést, valamint Budapest 23 kerületét. Voltak tehát olyan települések, amelyek több e-mail címmel rendelkeztek. A települések weboldalain elérhető e-maileket a 19 megyei kormányhivatal weboldalairól elérhető adatbázissal, valamint a Belügyminisztériumtól hivatalosan megkért települési önkormányzati e-mail cím listával fésültük össze. Mindösszesen 15 olyan települést találtunk, ahol az egy vagy több e-mail cím egyike sem volt élő. A „kézbesíthetlenség” 10 megyét érintett. A legtöbb (3db) „elérhetetlen” település Borsod-Abaúj-Zemplén megyében volt. Az e-mailek nem elért települések 80 %-a 1000 fő alatti település.

A megkérdezett önkormányzatok közül 649 kattintott rá az elküldött linkre és/vagy kezdte el a kérdőív kitöltését, végül 283 önkormányzat fejezte be azt. A duplikációk és a területileg beazonosíthatatlan önkormányzatok kiszűrését követően 272 teljesen kitöltött települési önkormányzati kérdőív került értékelésre.

⁵ A hivatkozott TÁMOP kutatási projekt a Dél-Dunántúlra fókuszált.

A kérdőívek kitöltése név nélkül történt, a beérkezett kérdőívek beazonosítása automatikusan akadályozva volt, így amelyik település önkéntesen nem adta meg a település nevét, ezen települések a végső elemzésbe nem kerültek. Azon önkormányzatok, amelyek megadták a településük nevét, hozzájárultak az elemzés sikeréhez, azonban a kutatói etika és a szakma szabályai (Héra G.–Ligeti Gy. 2005) szerint ezek a települések az eredmények ismertetésekor beazonosíthatatlanok maradnak. A kérdőívekben a települések polgármestereit kérdeztük, de volt ahol a kérdésekre a helyettes polgármester, vagy a válaszokra felhatalmazott polgármesteri hivatal alkalmazottja adott választ.

Az összes magyarországi település 9%-a adott értékelhető választ a megkérdezésre. Megyei bontásban a válaszok száma két százalékponton belül szóródott. Ez alól kivételt képez Borsod-Abaúj-Zemplén megye, ahol a visszaérkezések aránya 6% alatti, míg Békés megye, ahol 14% feletti; Baranya megye 11% feletti, Somogy és Tolna megyék 8%-os visszaérkezéssel reprezentálják a Dél-Dunántúli régiót.

Az értékelhető kérdőívek legnagyobb része az 1001-5000 fő közötti településekről érkezett vissza (42%). A visszaérkezések alapján elmondható, hogy az 1000 fő feletti településnagyságú csoportok felülreprezentáltak, míg az 1000 fő alatti településnagyság-csoportok alulreprezentáltak az országos arányokhoz képest. Annak érdekében, hogy a településméretre vonatkozó számszerűsíthető megállapítások reprezentatívnak legyenek tekinthetőek, a főátlaghoz viszonyított csoport-összehasonlításoknál a válaszok az egyes csoportok mintaelem számainak az alapsokasághoz való viszonya alapján súlyozásra kerültek. A súlyozásnál az egyes településméret szerinti típusok az összes településhez való viszonya alapján a leginkább alulreprezentált településtípus súlyát 1-nek véve a többi településtípus felülreprezentáltságát súlyokkal egyenlítettük ki, így biztosítva lehetőséget az összehasonlításra és az adatvesztés kiküszöbölésére. Az 1-es súllyal szereplő településtípusnál a válaszok aránya a településtípusba tartozó települések számához képest (mintaarány): 5%. A tanulmány további részében a településnagyságra vonatkozó eredmények nominális skála típusú értékelésénél (Sikos T. T. (szerk.) 1984) már a súlyozott értékek szerepelnek. Mivel az egyes területegységekhez tartozó válaszadók aránya kicsinek mondható, (pl. vannak olyan kistérségek, ahonnan egy, vagy két válasz érkezett csak) így a területi összefüggés-kereséseket megyei vagy régiós szinten végeztük el.

Eredmények és elemzés

Az empirikus kutatás során elsőként az önkormányzatok feladatellátásra vonatkozó attitűdjeit szondáztuk. Arra voltunk kíváncsiak, hogy az önkormányzatok mennyire tartják fontosnak környezetvédelmi, természetvédelmi feladataikat

többi feladatukhoz képest. A környezetvédelemmel kapcsolatos feladatokra, attitűdökre csak ezt követően térünk ki.

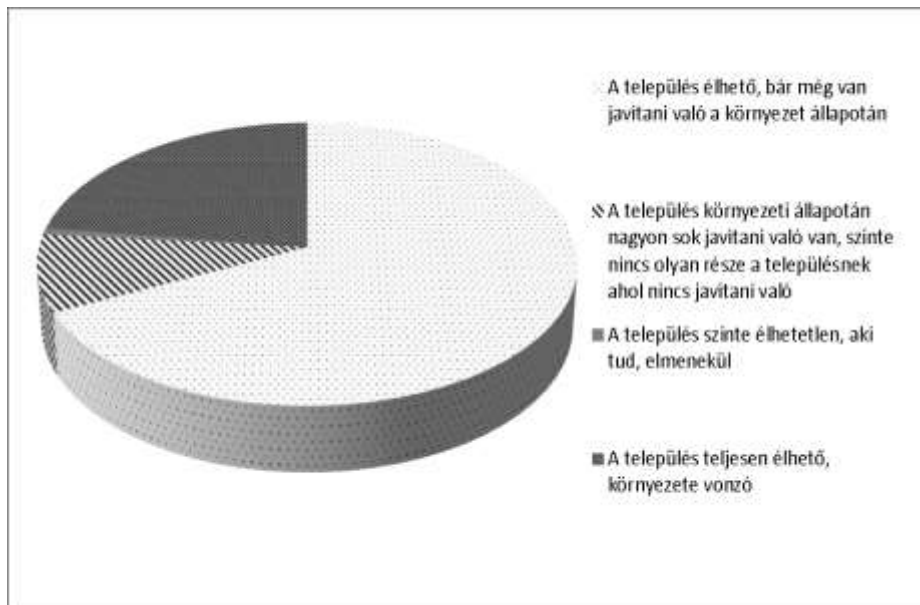
A települések 38,6 %-a az alapvető oktatási/nevelési feladatokat, míg 25 %-uk az alapvető szociális feladatokat jelölte meg első, legfontosabb helyen. (Költségvetésük jelentősebb részét is erre fordították az önkormányzati struktúra változásáig.). Második helyen szintén az oktatási, szociális, valamint egészségügyi feladatok jelentek meg (összességében 77%-os arányt képviselve a második helyen megjelölésekre tekintettel), míg a harmadik helyen való megjelölés is hasonló eredményt adott. A válaszadók mindösszesen 1,5 %-a jelölte meg első helyen, alig 4%-a második helyen, valamint 7%-a harmadik helyen a környezet védelmével kapcsolatos feladatokat. (A rangsorolt megjelölések és a településnagyság között nem találtunk összefüggést.)

Arra a kérdésre, hogy a település rendelkezik-e települési környezetvédelmi programmal, a települések majd 9%-a nemmel felelt. A nemmel válaszolók több mint fele 1000-5000 fő közötti település. Ez azért tekinthető problematikusnak, mert az 1995-ös környezetvédelmi törvény már kötelezővé tette a települési önkormányzatok számára a környezetvédelmi program készítését, amelyet időről-időre felül kell vizsgálni, és a környezetvédelmi szakhatóságnak megküldeni.

A kérdőíves megkérdezés következő részei már kimondottan a környezetvédelemmel kapcsolatos tevékenységekre vonatkoztak. Az önkormányzatok a legjellemzőbb környezetvédelmi feladatcsoportjaik közül szintén rangsorolhatták az általuk legfontosabbnak tartottakat. Az önkormányzatok 26 %-a a szennyvízkezelést, 23,5%-a a köztisztaságot jelölte meg első helyen, mint legfontosabb feladat. 13 % és 17 % közötti aránnyal öt második legfontosabb helyen megjelölt környezetvédelmi feladat állt, sorrendben: csapadékvíz-elvezetés; köztisztaság; hulladékgazdálkodás megszervezése; zöldfelületek, parkok, szabadidős terek javítása; szennyvízkezelés. A rangsorban a harmadik helyen is ez az öt feladat jelent meg a leggyakrabban.

Arra a kérdésre, hogy „Az Ön véleménye szerint milyen a település környezeti/környezetvédelmi/környezet-egészségügyi állapota” az önkormányzatok kevesebb mint 1 %-a válaszolt úgy, hogy a település élehetetlen, valamint kevesebb mint 9 %-a gondolta a települését nagyon rossz állapotúnak. A települések élehetőségét a település vezetői jellemzően javítani valóknak, de élehetőnek gondolták (1. ábra).

A válaszadók véleménye a település környezeti/környezetvédelmi/környezet-egészségügyi állapotáról

Forrás: Saját szerkesztés.

Arra a kérdésre, hogy „Hogyan jellemezné települése lakosságának környezettudatosságát?” a válaszadók 3 %-a gondolta úgy, hogy a lakosság teljes mértékben környezettudatos. Kismértékű lakossági környezettudatosságról a válaszadók 37 %-a, javítandó környezettudatosságról 58 %-a, a környezettudatosság hiányáról pedig a válaszadók 1,5 %-a adott számot. Ha összehasonlítjuk azt a két kérdést, amelyben az önkormányzatok a településüket, valamint a lakosságukat ítélik meg környezettudatossági, környezetvédelmi szempontból érdekes eltérésekre lelhetünk (1. táblázat). Szembetűnik, hogy az önkormányzatok településüket sokkal „környezetbarátabbnak” ítélik meg, mint saját lakosaikat.

A környezettudatosságot szondázó kérdések összehasonlítása

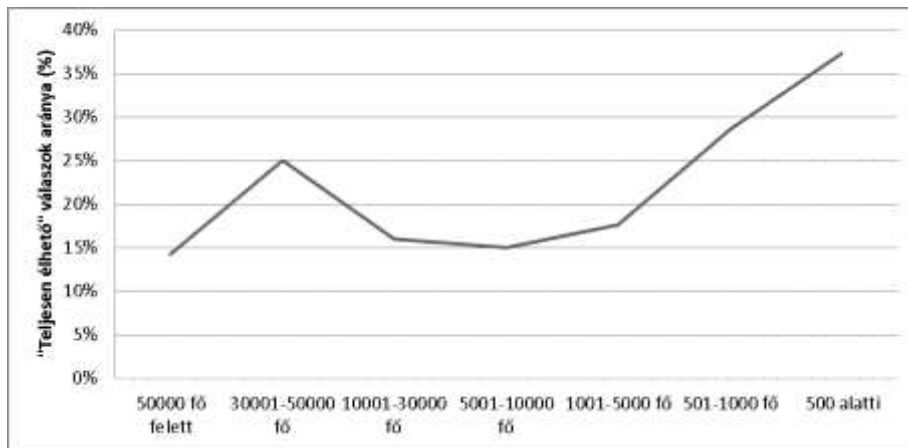
	<i>Az önkormányzat megítélése szerint a település környezeti állapotára vonatkozó válaszok</i>		<i>Lakossági környezettudatosságot szondázó kérdésekre adott válaszok</i>	
Erős környezettudatosságot mutató válaszok	A település teljesen élhető, környezete vonzó	22,79%	Kifejezetten környezettudatos a lakosság	2,94%
Elfogadható környezettudatosságot mutató válaszok	A település élhető, bár még van javítani való a környezet állapotán	67,65%	Van környezettudatosság, de lehetne jobb is	58,46%
Kismértékű környezettudatosságot mutató válaszok	A település környezeti állapotán nagyon sok javítani való van, szinte nincs olyan része a településnek ahol nincs javítani való	8,82%	Kismértékű környezettudatosság van csak	37,13%
Környezettudatlanságot mutató válaszok	A település szinte élhetetlen, aki tud, elmenekül	0,74%	Nincs környezettudatosság	1,47%

Forrás: Saját szerkesztés.

Vagyis a vélemények alapján az önkormányzat környezettudatossága magasabb fokú, mint a lakosságé. Ennek a megállapításnak ellentmond az első kérdésre adott válasz, rangsorolás, ahol a környezetvédelemre vonatkozó feladatok első három hely valamelyikén történő rangsorolása az elenyésző (1,5; 4; illetve 7%).

Egyértelműen látszik az is, hogy elsősorban a kistelepülések azok, amelyek a legpozitívabban ítélik meg saját településüket azok élhetőségének tekintetében. A településnagyság növekedésével a kedvező megítélés is csökken (2. ábra). (A 30001-50000 fő közötti településkategória kiugrása a válaszok alacsony számának tudható be.)

„A település teljesen élhető, környezete vonzó” választ adó települések aránya az adott településnagyság kategórián belül.

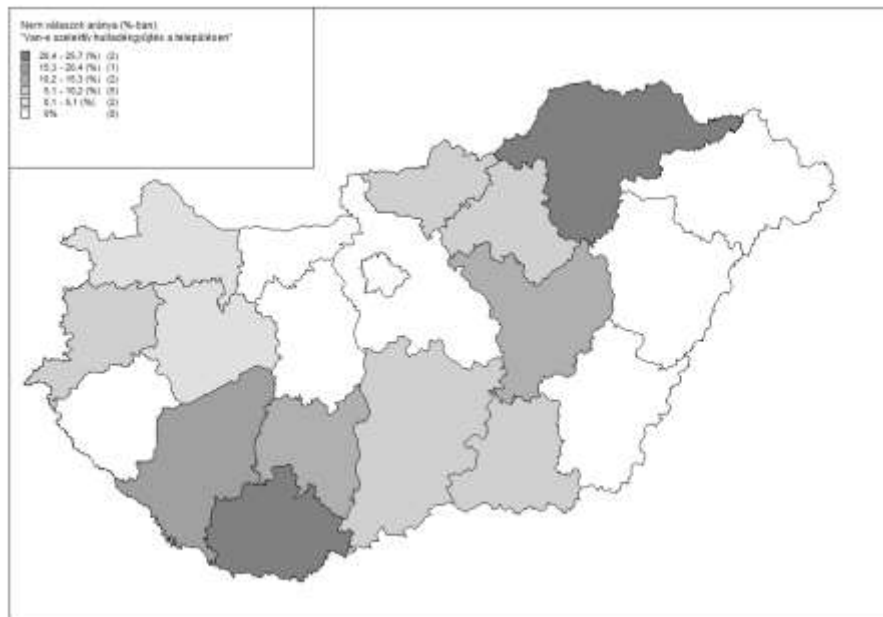

Forrás: Saját szerkesztés.

Az empirikus kutatásból az látható, hogy a 2012-ben elfogadott új hulladék-gazdálkodási törvény egyik sarkalatos kérdésére felkészültek az önkormányzatok. Az Európai Unió (2008/98/EK) előírásainak megfelelően 2015-re Magyarország településein működni kell a szelektív hulladékgyűjtési rendszernek, ahol legalább a papír, a fém, a műanyag és az üveg szelektíven visszagyűjtésre kerül. A kérdőíves megkérdezés alapján 2012 nyarán a települések 90 %-án már működik szelektív hulladékgyűjtés. A települések 85%-a gyűjti elkülönülten a papírt és az üveget, 88%-a a műanyagot. A fém szelektív gyűjtése azonban csak a települések 36%-ánál valósul meg. Jellemzően (szinte kizárólag) a kistelepülések azok, amelyek nem építették még ki szelektív hulladékgyűjtési rendszerüket. Az 500-1000 és 1001-5000 fő közötti települések 7 %-a, míg az 500 fő alatti települések 38 %-a nem rendelkezik szelektív hulladékgyűjtéssel. (Érdekes módon egy 50000 fő feletti település is úgy nyilatkozott, hogy nincs szelektív hulladékgyűjtésük.)

A kérdésben szignifikáns területi különbségek is megmutatkoznak. A válaszadók közül jellemzően egy-egy település található az egyes megyékben, amelyek még nem rendelkeznek szelektív hulladékgyűjtéssel. Ez alól kivételt képez Baranya és Borsod-Abaúj-Zemplén megye (a két leginkább elmaradott megye az országban), ahol a válaszadók egynegyede nyilatkozott úgy, hogy nincs még a településén szelektív hulladékgyűjtésre lehetőség (3. ábra).

„Nem” válaszok aránya a szelektív hulladékgyűjtés meglétét firtató kérdésre.

Forrás: Saját szerkesztés.

Az önkormányzatok 43 %-a egyéb módokon is ösztönzi a lakosság szelektív hulladékgyűjtését. A leggyakoribb a választható kisebb gyűjtődény. Az „ösztönző” önkormányzatok 65 %-a alkalmaz ilyen. Közel 10 %-uk lehetőséget biztosít a ritkább ürítés igénybevételére. Gyakori (20 %-a az ösztönzőknek), hogy egyszerre többféle lehetőséget biztosítanak a hulladék elkülönített gyűjtésére, a kommunális hulladék mennyiségének csökkentésére. Az „ösztönzők” 4 %-a valamilyen módon (pl. chipes rendszer alkalmazásával) lehetőséget biztosít az elszállított hulladék mennyiségével arányosított díjtétel fizetésére is.

Arra a kérdésre, hogy a településeken az ezredfordulót követően történtek-e környezetvédelmi beruházások a válaszadók 43 %-a válaszolt igennel. A válaszadók 63 %-a számolt be szennyvízkezeléssel kapcsolatos beruházásokról, valamint 19 %-uk hulladéklerakó építéséről. Ezek a beruházások ISPA/Kohéziós Alapból kerültek finanszírozásra. Megújuló energetikai beruházásról a válaszadók 18 %-a adott számot (jellemzően környezetfejlesztési pályázatok igénybevételével).

Összegzés

A kutatásból látható, hogy a fenntarthatóság elemei nem egyforma súllyal jelennek meg az önkormányzatok feladat-orientáltságában. A jogszabályok és a társadalmi elvárás által mozgatott társadalmi elemekhez fűződő viszony erőteljes. Bár a kutatás nem tér ki, de más kutatásból tudjuk, hogy az önkormányzatok gazdasági fenntarthatósága rövid időn belül könnyen összeomolhat (László M. 1996, Mezei C. 2008). Ugyanakkor a települések a helyi, hosszabb távon fenntartható gazdaságfejlesztésére – bár településenként és településnagyságonként az arányok mások – alapvetően aktív figyelmet fordítanak, az eszközkészlet azonban eltérő (Mezei C. 2008). A természeti környezet fenntarthatósága, a környezetvédelmi tevékenység jellemzően háttérbe szorul. Ha meg is jelenik, azt nem a környezettudatosság, hanem a gazdasági érdek motiválja. Megfigyelhető, hogy környezetvédelmi beruházások közül gyakorlatilag csak azok valósultak meg, amelyeket az ISPA/Kohéziós Alap (KA) (szennyvízkezeléssel és hulladékgazdálkodással kapcsolatos beruházások) megújuló energetikai beruházások pályázata támogatott, valamint jogszabályi kötelezettség által előírtak (pl. szelektív hulladékgyűjtés kialakítása). Hozzá kell azonban tenni, hogy ezek – különös tekintettel az ISPA/KA beruházásokra – olyan investíciók, amelyek csak nagyon hosszú távon térülnek meg, jelen körülmények között a beruházások támogatás nélkül nem valósultak volna meg, vagyis előrehozott beruházásokként értelmezhetők.

A települések környezetvédelmi tevékenységével kapcsolatosan vannak még tennivalók. Bár a kistelepülések környezeti szempontból élhetőbbek, a környezetvédelmi kérdésekre kevesebb figyelmet fordítanak, a veszélyhelyzet épp ez utóbbi tényben ragadható meg. A fogyasztói társadalom „vívmányai” ezeket a településeket is eléri. A jövőben éppen ezért külön figyelmet kell ezen típusú településekre fordítani. A Dél-Dunántúl (valamint Észak-Kelet-Magyarország) amellet, hogy gazdaságilag a legelmaradottabb térségek, a legtöbb LHH kistérség itt található, jellemzően aprófalvas térszerkezetű. Az adatok szerint környezetvédelmi szempontból éppen ezek a vidékek a legveszélyeztetettebbek. Mindehhez figyelembe kell venni azt a tényt is, hogy ezek a térségek rendelkeznek a legnagyobb természetileg érzékeny területekkel (Fodor I. 2001). Mindemellet a Dél-Dunántúlon a Dráva-mentén az elmúlt évszázad geo-politikai sajátosságai miatt olyan relatíve elzárt terület volt, amely elősegítette a természeti értékek és a biodiverzitás más területekhez viszonyított magasabb arányának a fennmaradását.

A helyi szintű környezetvédelmi attitűdöt tehát erősíteni kell, különös tekintettel az aprófalvas térségekben. Az attitűd erősítése mellett ezeknek a településeknek szakmai segítséget is kell nyújtani annak érdekében, hogy megfeleljenek a környezetvédelmi célú jogszabályi kötelezettségeknek, és környezeti veszélyeztetettségük megszűnjön.

Irodalom

- Enyedi György (1984): *Az urbanizációs ciklus és a magyar településhálózat átalakulása*. (Akadémiai székfoglaló, 1982. december 6.) Akadémiai Kiadó, Budapest, 37 o.
- Fodor István (2001): *Környezetvédelem és regionalitás Magyarországon*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs.
- Glied Viktor (2008): *Civil szervezetek szerepe a környezetügyekben*. [online] 15 o. http://www.publikon.com/application/essay/413_1.pdf [cit. 2012.09.28.]
- Héra Gábor–Ligeti György (2005): *Módszertan. Bevezetés a társadalmi jelenségek kutatásába*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Hajnal Klára (2006): *A fenntartható fejlődés elméleti kérdései és alkalmazása a településfejlesztésben*. PhD értekezés, PTE TTK FI, Pécs, [online] http://foldrajz.ttk.pte.hu/tarsadalom/letoltes/teljes_szerkesztett_1.3.pdf [cit. 2009.12.17.] 184 o.
- Kilényi Géza (1978): *A környezetvédelmi jog elméleti alapjai*. Doktori értekezés. Budapest.
- Kilényi Géza–Tamás A. (szerk.) (1980): *A környezetvédelmi jogi szabályozás fejlesztésének egyes kérdései*. MTA DTI–OKTH, Pécs, 171 o.
- László Mária (1996): *Önkormányzatok Magyarországon 1990-1995 között*. In: Vuics Tibor (szerk.): *Válogatott tanulmányok Magyarország társadalomföldrajzából*. JPTE TTK, Pécs, 157-176. o.
- Mezei Cecília (2008): *The Role of Hungarian Local Governments in Local Economic Development*. Discussion Papers, No. 63. 64 o.
- Sikos T. Tamás (szerk.) (1984): *Matematikai és statisztikai módszerek alkalmazási lehetőségei a területi kutatásokban*. (Földrajzi Tanulmányok 19.) Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Szirmai Viktória (1999): *A környezeti érdekek Magyarországon*. Pallas Stúdió, Budapest.
- Tatai Z. (1988): *Magyarország környezetvédelmi politikája*. *Földrajzi Közlemények*. 36(112). 3–4. 202–221. o.

Abstract

Recent paper presents the results of an empirical research on the environmental policy and environmental consciousness of local governments in Hungary. The paper seeks out that the legal regulation in Hungary is Europeanised, however there are several gap to bridge in environmental policy implementation. Local governments are rating compulsory environmental issues at the back in their tasks; the liveability of settlements is decreasing parallel with the size of the settlements; 90% of the settlements have recycling. The paper concludes by arguing that improvement of the environmental attitude in local governments is essential, and investments relating to environmental policy implementation should overstep the “compulsory level”, endogen initiations are needed.